

VILNIUS UNIVERSITY

VALENTINAS BERŽIŪNAS

LITHUANIAN FOREIGN POLICY FORMATION AND THE FACTORS OF
IDENTITY

Summary of Doctoral Dissertation

Social Science, Political Science (02 S)

Vilnius, 2017

Doctoral Dissertation was prepared at Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science, in 2012–2016

Academic supervisor – assoc. prof. dr. Dovilė Jakniūnaitė (Vilnius University, Social Science, Political Science – 02S).

Doctoral Dissertation will be defended at the Council of Political Science of Vilnius University.

Chairperson – prof. dr. Tomas Janeliūnas (Vilnius University, Social Science, Political Science – 02S).

Members:

Prof. dr. Gediminas Vitkus (Vilnius University, Social Sciences, Political Science – 02S);

Assoc. prof. dr. Vladas Sirutavičius (Lithuanian Institute of History, Humanities, History, 05H).

Assoc. prof. dr. Andžej Pukšto (Vytautas Magnus University, Humanities, History – 05H).

Dr. Asta Rootsi (Baltic Defence College, Social Science, Political Science – 02S).

The public defense of the Doctoral Dissertation will be held at 11 a.m. on the 15th of June 2017 at the Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University (Room 402).

Address: Vokiečių str. 10, LT-01130, Vilnius, Lithuania.

Summary of the Doctoral Dissertation was sent out on the 15th of May 2017.

The Doctoral Dissertation is available in the library of Vilnius University and on VU web site: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VALENTINAS BERŽIŪNAS

LIETUVOS UŽSIENIO POLITIKOS FORMAVIMO TAPATYBINIAI VEIKSNIAI

Daktaro disertacijos santrauka

Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012–2016 m. Vilniaus universitete

Mokslinė vadovė – doc. dr. Dovilė Jakniūnaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. dr. Tomas Janeliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S).

Nariai:

Prof. dr. Gediminas Vitkus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S);

Doc. dr. Vladas Sirutavičius (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H).

Doc. dr. Andžej Pukšto (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H).

Dr. Asta Rootsi (Baltijos gynybos koledžas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S).

Disertacija bus ginama viešame Politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2017 m. birželio 15 d. 11 val. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (402 aud.).

Adresas: Vokiečių g. 10, LT-01130, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2017 m. gegužės mėn. 15 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

Summary of the Doctoral Dissertation

Problem

Speaking about foreign policy is an integral part of perception into the state and its place in the world¹. Such collective perception is closely related to the concept of national interests, based on which the state exercises its foreign policy choices². On the one hand, acknowledgement of foreign policy effects allows to define the state and its idea and to understand its interests. On the other hand, it enables to comprehend, explain and predict foreign policy decisions which first arise from the interpretation of such collective identity and national interests and then are upheld.

How is the Lithuanian foreign policy debated? What factors lead to such disputes? Regardless of aspects under consideration – speeches of high state officials or insights from and comments of the academia and the media – sooner or later we always encounter some constantly recurring meanings which define the Lithuanian foreign policy, such as 1) Lithuania is a small state with limited resources and therefore inevitably forced to seek for patrons and allies, 2) Lithuania is between Russia and the West, where the West are loyal friends and advocates and Russia is an adversary and an offender.

These meanings dominate the Lithuanian political and academic discourse: they are constantly voiced, repeated, and therefore are deemed to be granted. However, these meanings are not self-evident.

For two long historical periods Lithuania was occupied and annexed by the historical predecessors of the present-day Russian Federation – the Russian Empire (1795–1915) and the Soviet Union (1940–1941 and 1944–1990). National oppression and the loss of statehood, deportations of its population and brutal crackdown against the partisan resistance have left a deep mark, which often directly or indirectly contributes to the formation of Lithuania's relations with Russia. On the other hand, similar problems occurred between Lithuania and other European countries, yet those difficulties have not been used to worsen bilateral relations.

¹ Campbell David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998 (Revised edition). (Ivadinis skyrius, p. 1–13).

² Wendt Alexander, „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics“, *International Organizations* 46 (2), 1992, pp. 391–425, p. 398.

From XIII century, Grand Duchy of Lithuania (GDL) was attacked by German knights' orders (the Livonian Brothers of the Sword and the Crusades), and endless fights with them slowed down the GDL's political, cultural and economic development. In XVII–XVIII centuries, fights with the Kingdom of Sweden – so called Swedish Deluge – impoverished the Polish-Lithuanian Commonwealth (PLC) and were responsible for had famine and plague in the country. Because of these hardships, the PLC lost a third of its population and once weakened it experienced partitions in 1772, 1793 and 1795 which were conducted by Russia, Austria and the Prussian Empire.

After the First World War, Lithuania faced aggression of neighboring Poland which violated the bilateral Suwalki Treaty by transferring Vilnius and its region to Lithuania and occupied the historical capital of Lithuania. Even though in 1939 Lithuania regained Vilnius, the Polish government in exile subordinated *Armia Krajowa* (Home Army) rebels who managed to commit a number of criminal acts against persons of Lithuanian origin in Vilnius region, the best known of which was Dubingiai massacre that took place 23 June, 1944.

In 1941, Lithuania was occupied by Nazi Germany and thousands of Lithuanians were forcibly deported to labor in factories in the Third Reich. In addition, like in many German-occupied territories in Eastern Europe, Lithuania was severely impoverished. To further, mass murder of Jewish people was organised and committed by Nazi criminals and local collaborators. On 23 June 1941, German troops in three locations executed more than forty persons in Ablinga rural area, mainly Lithuanian origin. In June 1944, in revenge for Soviet partisans killing several German soldiers, criminals from *Schutzstaffel* (SS) robbed Pirčiupiai village and then burned alive more than a hundred Lithuanians who resided in the village. Finally, according to the 'East' plan (Germ. *Generalplan Ost*) drawn by the Nazis, more than 85 per cent of Lithuanians had to be evicted from Lithuania since the country was named the German 'vital space' (Germ. *lebensraum*). The Nazis believed that Lithuanian residents were 'unfit for Germanisation' and therefore had to be relocated to the foothills of the Ural. Retreating German troops (Germ. *Wehrmacht*) managed to blow the ensemble of Physics-Chemistry Institute of Vytautas Magnus University in Aleksotas, Kaunas and they leveled to the ground most of the city of Šiauliai.

Returning to the question of Russia, at the end of the 1990s the leadership of new Russia (the Russian Soviet Federative Socialist Republic, RSFSR) with President Boris Yeltsin at the forefront, not only supported Lithuania's independence from the Soviet Union, but also became the first big state worldwide which de facto and de jure recognized the Lithuanian statehood as announced in March 1990. On 29 July, 1991 Lithuania and the Russian SFSR signed a bilateral agreement 'Regarding the framework of international relations', according to which both parties recognized each other's statehood and established cross-border relations³. During the first decade of its independence, Lithuania and Russia managed to successfully resolve most major interstate issues, such as withdrawing Russian troops from the territory of Lithuania, settling the military transit issue to the Kaliningrad region and marking the borderline.

Considering the West as faithful Lithuanian allies and defenders, it is necessary to admit that even though during the Cold War the US and other Western powers declared support for independence aspirations in the Baltic states, after WWII they had done nothing to prevent the USSR from including Lithuania, Latvia and Estonia into its composition. On the contrary, during post-war conferences in Yalta in February 1945 and in Potsdam in July 1945 American officials de facto recognized the annexation of the Baltic States, Western Ukraine and Belarus in exchange for Joseph Stalin's promise to support the US in the war with Japan.

As controversial is still seen the USA's extended recognition of Lithuania's state de jure, as passed during the interwar period. According to historians Česlovas Laurinavičius, Raimundas Lopata and Vladas Sirutavičius, "(...) it remains unclear whether Lithuania is recognized as a separate entity from the Russian state, or just as a deposit for Russian recovery". In addition, they claim that "(...) there is no need to argue that the 1945–1953 Guerrilla Warfare in Lithuania was waged in hopes to receive help from the USA. Of course, the respectable America can explain that it was not obligated to turn that war into a victory, i.e. to liberate Lithuania from the Soviet Union. But it is also obvious that while supporting the Lithuanian Guerrilla fight the USA basically left those partisans alone. In other words, by acting like this, the USA knowingly or

³ Lietuvos ir Rusijos dvišalė sutartis „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“, Maskva, 1991 07 29.

unknowingly contributed to the maximum protraction of the Lithuanian partisan fight, more precisely – to the mutual massacre of Lithuanians”⁴.

As mentioned above, Lithuanian foreign policy discourse is inseparable from the notion of a small state with limited resources that is incapable to defend itself and therefore requires advocates and allies that would guarantee its security.

Not to deny the importance of material factors, a number of characteristic historical examples, however, suggest that neither the size of a state or its population nor other material resources predetermine the state’s ability to ensure its own security. On 30 November 1939, even though the Red Army invaded Finland with crushingly more military force, it faced a fierce Finnish resistance. The Winter War was a painful blow to the Finns but Soviet losses were ten times bigger. In 1918–1920, a hastily formed all-volunteer Lithuanian army stopped Bermondists, Polish and Bolsheviks. And in 1991, the Lithuanian government used unconventional defence means, when the highest officials urged residents to gather around strategic objects and “(...) support their government”⁵. This defence tactic worked. As recognised by the former Supreme Council Chairman Vytautas Landsbergis who was in the epicenter of the mentioned events, “Unarmed resistance in Lithuania was one of key successes”⁶.

The problem of prevailing notions which could define the Lithuanian foreign policy lies in the fact that they are not self-evident. While formulating and maintaining those concepts, certain things remain concealed or ignored, while others are constantly and explicitly reiterated. This raises the question about factors which determine how and what enters into the foreign policy discourse, which then leads to a definition of collective identity. Likewise, it poses the question about what is excluded and suppressed.

I argue that the practice of forming, supporting and articulating the foreign policy discourse as well as the notion of collective identity and national interests directly influence how foreign policy makers (decision makers) perceive themselves and the

⁴ Laurinavičius Česlovas, Lopata Raimundas, Sirutavičius Vladas, „Kritinis požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų?“, *Politologija* 54 (2), 2009, pp. 91–122, p. 102, op cit.

⁵ Lietuvos Respublikos Seimas // Aukščiausiosios Tarybos dokumentai // Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba per Lietuvos televiziją, TSRS kariškiams užėmus Lietuvos radijo ir televizijos pastatą, 1991 01 13, (http://www3.lrs.lt/pls/inter/sausio_13?p_r=4096&p_k=1, žiūrėta 2014 11 10), op cit.

⁶ Samoškaitė Eglė, „V.Landsbergis: Rusija norėtų, kad istorija būtų rašoma pagal ją“, *delfi.lt.*, 2010 02 22, (<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vlandsbergis-rusija-noretu-kad-istorija-butu-rasoma-pagal-ja.d?id=29220121>, žiūrėta 2014 10 11), op cit.

world in general. Having disclosed their collective identity, it is possible to understand, explain and predict their foreign policy choices.

Research review

The following research areas in the Lithuanian foreign policy can be identified: 1) strategic analysis, 2) atheoretical foreign policy analysis, 3) European studies, 4) essential/critical studies.

Strategic analysis: the study is dominated by a systematic-materialistic approach to the processes taking place in the international system. It is assumed that international relations are governed by universal and permanent laws, such as the balance of power and geopolitical logic⁷. As a result, there is no need to look inside and examine interstate development processes, one of which being foreign policy making. Similarly, little attention is given to the analysis of ideological factors, with the exception of research aiming to define a country's geopolitical identity (geopolitical code)⁸.

Atheoretical foreign policy analysis: the authors drew attention to the Lithuanian foreign policy-making and enforcement process and its peculiarities. However, these assessments do not follow any consistent theoretical and methodological provisions. Only some Lithuanian foreign policy-making episodes have been described and given expert assessment⁹.

European studies: their advocates look at the foreign policy through the prism of supranational institutions. Their attention is focused on the process of Lithuania's (or other European country's) integration into the European Union, its development and peculiarities. They explain how the European policy establishes itself in Lithuania, and the focus is given to the analysis of work principles that international organisations and institutions adhere to. Moreover, developments and perspectives of supranational

⁷ Lopata R., Statkus Nortautas, „Imperijos, pasaulio tvarka ir mažosios valstybės“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2005*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2006, p. 27–84; Motieka Egidijus, Laurinavičius Č., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai: XX amžius*, Vilnius: LII, 2005; Urbelis Vaidotas, „JAV didžiosios strategijos kaita ir jos pasekmės Lietuvai“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 33–66 ir kt.

⁸ Lopata R., Žalys Vytautas, „Lietuvos geopolitinis kodas“, *Politologija* 6 (1), 1995, p. 13–21; Jonavičius Laurynas, „Geopolitical projections of New Lithuanian Foreign Policy“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 17 (1), 2006, p. 15–40 ir kt.

⁹ Nekrašas Evaldas, „Užsienio politikos mechanizmas ir jo tobulinimo būdai“, *Politologija* 8 (2), 1996, p. 115–122; Januška Albinas, „Lietuvos užsienio politikos mechanizmas: sprendimų priėmimas ir vykdymas“, *Politologija* 8 (2), p. 123–126 ir kt.

organisations are investigated and matters related to political economy and public administration are addressed¹⁰. Yet little attention is given to research identity factors.

Essential/critical studies: it is one of research directions attempting to capture the Lithuanian geopolitical identity. It is assumed that foreign policy among states is determined by both material (e.g. state's geographical location) and ideological (e.g. history, culture) factors. A consideration of these factors will allow to "fix" a state's geopolitical identity, and having turned it into an "independent variable", it is then possible to examine causally consequential relations between the state identity and the notion of its interests and specific foreign policy actions.

The concept of geopolitical identity encompasses features similar to the middle ground (conventional) constructivist thesis about a causal relationship between the unidirectional state identity, the notion of its national interest and its foreign policy (identity > national interest > foreign policy)¹¹. But critical constructivists develop the approach further. According to Gražina Miniotaitė, "(...) the state does not have a stable pre-discourse identity. (...) The state is a constant political challenge. The main practices in developing a state's identity are performed through foreign and security policy"¹². In other words, it is impossible to "fix" identities like material substances. Identities are dynamic. They are constantly developed, maintained, and may also be reshaped. The process should be revealed by analysing foreign policy practices. There is a constitutive relationship between foreign policy and a state's collective identity.

A close critical constructivist view is shared by the majority of Lithuanian constructivists who have dealt and deal with the Lithuanian foreign policy and, in turn, with the process of creating a Lithuanian collective identity¹³. On the one hand, these researchers have been able to conclusively reveal the process of creating the Lithuanian

¹⁰ Vilpišauskas Ramūnas, Maniokas Klaudijus, Žeruolis Darius, *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004; Šatūnienė Živilė, „Lietuvos narystė bendroje žemės ūkio politikoje (BŽŪP): politinės ekonomijos aspektas“, *Politologija* 21 (1), 2001, p. 111–143; Maniokas K., Vitkus Gediminas, *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija*, Vilnius: Europos integracijos studijų centras, 1997 ir kt.

¹¹ Statkus N., Paulauskas Kęstutis, „Lietuvos užsienio politika tarptautinių santykių teorijų ir praktikos kryžkelėje“, *Politologija* 42 (2), p. 12–61.

¹² Miniotaitė Gražina, „Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje: tarp Šiaurės ir Rytų dimensijų“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, pp. 83–98, p. 85, op cit.

¹³ Miniotaitė G., Jakniūnaitė Dovilė, „Lietuvos saugomo politika ir identitetas šiuolaikinių saugumo studijų požiūriu“, *Politologija* 23 (3), 2001, p. 21–43; Paulauskas K., *Kieno saugumas? Kuri tapatybė? Kritinės saugumo studijos ir Lietuvos užsienio politika*, Vilnius: VU leidykla, 2010 ir kt.

identity and its mechanisms. On the other hand, there exists lack of sharp focus on foreign policy decisions, their emergence and adoption. Specifically, it does not call into question the significance of identity factors for the process. Moreover, there has been no attempt to raise issues concerning prevailing foreign policy discourse and identity narratives which are constructed, maintained and articulated by political-diplomatic academic and media elites. Dominant conceptions and approaches are affirmed unconditionally, without paying attention to alternatives, which are an inseparable part of identity formation¹⁴. In this way, not only it fails to disclose the process of constructing prevailing traditional notions, but it also does not attempt to find an answer to the question of what determines that one concept is developed and consolidated, while others are obstructed.

Research aims and objectives

Most substantive constructivism in international relations theories are based on the view that a state's foreign policy is inseparable of the concept of collective identity and interest, and it is constantly developed (or redeveloped) through social practices¹⁵. Constructivism specifically invites to examine such practices and to reveal by what means and what state collective identity is developed and articulated and how it is related to the concept of interests which substantiate foreign policy.

Foreign policy is one of the most important practices which shapes and reveals a state's identity¹⁶. At the same time, foreign policy is viewed as a sum total of decisions¹⁷. During debates on foreign policy decisions, some important identity formulations are revealed, which eventually shapes the state identity discourse. However, none of identity discourses can be postulated unconditionally as consequences of some objective factor analysis. Identity is "(...) a description that includes something and yet not everything,

¹⁴ Neumann Iver B., *Uses of the Other: „The East“ in European Identity Formation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999, p. 27, op cit.

¹⁵ Wendt A., *Social theory of international politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999; Weldes Jutta, „Constructing National Interests“, *European Journal of International Relations* 2, 1996, p. 275–318; Katzenstein Peter J., *Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1996; Hopf Ted, *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies. Moscow, 1955 and 1999*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002 ir kt.

¹⁶ Campbell D., 1998; Hansen Lene, *Security as practice: discourse analysis and the Bosnian war*, Routledge: London & New York, 2006 ir kt.

¹⁷ Hudson Valerie, *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theories*, Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2007, p. 3–33.

i.e. some things remain hampered, ignored or invisible. And this factor will never fully satisfy everyone”¹⁸. It is necessary to demonstrate what has been included in the state identity definition and what has been excluded. Disclosure of alternative discourses enables to demonstrate the constructivist nature of identity and to reveal collective identity provisions as possessed by those foreign policy makers and practitioners who shape, support and articulate such identity.

Therefore, this study aims to reveal the relationship between the collective identity of Lithuanian foreign policy makers (decision makers), their constructed Lithuanian identity, the notion of national interests and concrete foreign policy choices (decisions).

The work sets the following objectives:

1. Based on the constructivist paradigm of international relations theory, to formulate theoretical assumptions of foreign policy decision-making and discourse analysis.
2. To distinguish and analyze two foreign policy analysis elements, i.e. the state collective identity and foreign policy decisions. To explain how the interaction between these elements reveals the relationship between identity factors and decision-making in foreign policy.
3. To reveal the construction process of the Lithuanian collective identity and the collective identity perceptions of foreign policy decision makers. Thereto examine:
 - a. Foreign policy decision-making process;
 - b. Discussions on foreign policy / foreign policy decisions;
 - c. Prevailing and alternative identity discourses (narratives).
4. Based on the empirical analysis, to show how the collective identity affects decision-making among foreign policy decision makers.

Methodology

Constructivism primarily provides a metatheoretical framework to examine social reality. Based on most general metatheoretical constructivism provisions, each

¹⁸ Jakniūnaitė D., *Kaimynystės samprata tarptautinių santykių konstruktyvistinėje perspektyvoje: Rusijos atvejis*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 54, op cit.

researcher independently defines core theoretical concepts and formulates principles of analysis¹⁹. The first methodological task in this research is to analyze two interlinked elements of the analysis, namely the state identity and foreign policy practices (decisions) in order to demonstrate how the interaction of these elements allows to reveal circumstances in the shaping and making of specific foreign policy decisions.

Based on theoretical assumptions, three case (decision) analysis are performed to explore 1) who and how adopted foreign policy decisions, 2) what discussions related to these decisions took place and how they were conducted, i.e. what arguments and counterarguments were presented and, in turn, how and on what basis certain identity narratives were constructed and articulated, 3) how a prevailing identity narrative was confirmed on which a foreign policy decision was made, 4) how it attributes to the collective identity of foreign policy decision makers.

Decision making power is normally exercised by state officials, while representatives of the academic world and the media can participate in making certain decisions. It is important to describe the process of foreign policy decision making and to identify participants in the process since, in turn, the discourse of the collective Lithuanian identity as formulated and articulated by these social actors will have to be examined.

Identities are understood through practice and they are expressed through language²⁰. As a result, identity analysis usually means analysis of discourse practices. One of the key practices through which state identity is developed, supported and articulated is foreign policy practice and it is performed in a way that every foreign policy decision is both somehow justified by themselves and is supported by others. During the debate on foreign policy (decisions), main identity formulations are provided and they shape the state identity discourse: 1) the essence and nature of a state, its potential and situation in the international system, 2) the existence of other subjects like other states and international entities. Discourse analysis engage in a study of discourse practices and it is an imperative cognitive analysis instrument based on philosophical

¹⁹ Jakniūnaitė D., Nekrašas E., „Kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistiškai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė“, *Politologija* 59 (3), 2010, pp. 29–58, p. 33, 40.

²⁰ Jakniūnaitė D., 2007, p. 9, op cit.

hermeneutics. The discourse analysis methods enables to examine how intersubjective values and traditions are created with the help of discourse speech acts²¹.

The analysis of debate on Lithuanian foreign policy decisions reveals two foreign policy narratives and, in turn, two Lithuanian collective identity versions: 1) a traditional and predominant (identity) narrative that affects decision making, and 2) an alternative narrative that has been suppressed. Based on it, a counter-narrative is formulated and it reveals how an alternative discourse narrative is suppressed. It is assumed that this methodology confirms the constructivist nature of identity and it discloses the collective identity of decision makers who construct, support and articulate foreign policy.

The method choice is based on the assumption that social reality and its knowing are only intersubjective social constructs, i.e. some value systems that are continuously constructed, reconstructed and then reflected by social actors. The most important task of constructivism is to explain how existing intersubjective values and traditions are formed and how they evolve in a constantly changing social environment²².

When selecting cases, two things were taken into account: 1) the number of cases, 2) the differences between cases.

A study of a single case (decision) would not allow to establish frequency and patterns, for instance, of certain (intersubjective) values which prevail in foreign policy and state collective identity discourse and which exist regardless of the period when those decisions were discussed and adopted, what personalities were involved in making them, or what kind of foreign policy issues were addressed. Without disclosing such regularities, it would not be possible to accept an assumption about a certain stable collective identity which characterizes foreign policy decision-makers and which influences the choices that these social actors make in foreign policy. Consequently, a description of the construction process and the mechanisms involved in shaping an identity enables not only to understand and explain existing identities, but also to predict upcoming decisions. Moreover, the more diversified foreign policy decisions arise and are adopted which have been influenced to a certain degree by the collective

²¹ Campbell D., 1998; Hansen L., 2006; Hopf T., 2002, p. 20–23 ir kt.

²² Berger Peter L., Luckmann Thomas, *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*, Vilnius: Pradai, 1999.

identity of such decision-makers, the more precisely we can state that the entirety of upheld and still emerging decisions in foreign policy will be affected by the same collective identity, regardless of the foreign policy issues addressed by those decisions.

In the light of these considerations, the paper analyzes Lithuanian foreign policy decisions which 1) emerged and were made in different periods, 2) were considered and adopted by different personalities, and 3) differ in subject matter.

The decision regarding Lithuania's membership in the NATO Alliance emerged and was passed in 1993–1994, whereas the decision about Lithuania's backing of the USA in the war in Iraq and in regards to the formulation and enforcement of the New Lithuanian Foreign Policy Concept (about leadership in the region) were adopted in 2002–2004. Although over the period some Lithuania's foreign policy makers managed to secure their power positions, the core of decision-makers has changed. Eventually, although the decision to support the US military campaign in the Iraq war appeared and was reached at a very similar time to the New Lithuanian Foreign Policy Concept, the latter was primarily an academics-conceived initiative. The inclusion of the leadership in the region case allowed to point out certain identity features of a particular segment in the Lithuanian academic world, which proves to be not of a negligible importance since as shown in 2002–2004, certain representatives from the academic world were directly involved in the foreign policy decision-making process.

The data was collected by analyzing primary and secondary sources, such as Parliament (Seimas) meeting transcripts, documents, other acts of legislation, and published or unpublished self-reflections resulting from semi-structured interviews with state officials or representatives of the academic world who either participated in or observed the events. Likewise, major news from newspapers and news portals as well as publications in scientific journals and historiography were examined.

Novelty and significance of the paper

In the Lithuanian foreign policy research domain there is no study that would examine foreign policy decisions and reveal factors determining their emergence and

adoption. This work aims to fill in this gap and at the same reveal that identity factors play a significant role in foreign policy decision-making.

In addition, this study aims to encourage the disciplinary convergence of international relations and foreign policy analysis, by showing that the constructivist perspective is not only suitable to analyze the foreign policy decision-making process and its mechanisms, but it also helps to expand the disciplinary boundaries of traditional foreign policy analysis. This is owing to the fact that constructivism allows to explain how in general certain foreign policy decisions appear and then are adopted, and not only who and how passes them.

Finally, the work provides a deeper and more empirically supported critique of the prevailing Lithuanian foreign policy research. The paper not only questions the validity of prevailing materialistic views to explain certain aspects of the Lithuanian foreign policy, but also challenges the results of constructivist research in foreign policies.

Conclusions

In accordance with the main provisions of the constructivist paradigm in international relations, the paper formulates and explains principles of research in foreign policy decision emergence and making. Based on these principles, a study of three Lithuanian foreign policy decisions was performed.

1. Foreign policy is a combination of decisions that emerge and are made based on certain intersubjective values. Constructivism examines how and what intersubjective meanings are created, supported (and change), and thus it enables to comprehend, interpret and foresee the emergence and adoption of foreign policy decisions.
2. The work aims to show what intersubjective values stimulate the emergence and adoption of Lithuanian foreign policy decisions. In accordance with the main provisions of the constructivist paradigm in international relations, the state foreign policy is claimed to be influenced by the concept of its collective identity and interests, which are then constructed and articulated through foreign policy practices / decisions. This paper identifies and analyzes two interrelated elements: 1) the identity of the state, 2) foreign policy practices (decisions). It is concluded

that the combination of these elements allows to disclose the construction processes and mechanisms of the concept of foreign policy decision-making and state collective identity and interests.

3. The analysis of foreign policy practices uncovers who and how generated main ideas and later adopted foreign policy decisions grounded on these ideas. The discourse of foreign policy developed by such social actors reveals important identity formulations, and the latter shape the discourse of the state identity and its interests.

Having analyzed the process of Lithuanian policy decision-making, it is possible to draw the following conclusions about certain formal and informal practices that are characteristic of this process:

- a. Formal practices: according to the Constitution, the most important foreign policy issues of the Republic of Lithuania are decided by the President, who together with the Government implements foreign policy. However, although the main law of the country highlights the president's decisive role in implementing foreign policy, the power centre is the Ministry of Foreign Affairs (MFA). This is due to the fact that 1) the Ministry disposes larger human, analytical, etc. resources compared to the President, 2) MFA officials are traditionally seconded to work in president's teams.

Other state institutions' involvement in foreign policy decision-making depends on a particular issue, so the participating parties in Lithuanian foreign policy decision-making can be such institutions as the Parliament (Seimas), the Ministry of Defence, the chief military command, the State Security Department, etc. Traditionally the most important foreign and security policy matters are discussed in the Parliamentary Committee on Foreign Affairs, Security and Defence Policy. In the same way, representatives of think tanks and the media participate to perform expert and publicity functions.

- b. Informal practices: most Lithuanian foreign policy decisions are formulated and made by reaching a solid consensus. The unison on foreign policy exists between and among different state institutions, representatives of political parties (regardless of their affiliation or

ideological differences), and representatives of the academic world and the (dominant) media. In the Lithuanian public space there is virtually no ongoing debate that would question prevailing foreign (and security) policies.

Lithuanian foreign policy-making is considerably influenced by informal 'like-minded' groups, a characteristic example being the so-called *valstybininkai* ('statesmen'). Such groups consist of officials holding high positions in the state apparatus, influential analysts and representatives of the dominant media. Their effect is twofold: 1) due to visibility in the public space / influence on the state apparatus, members of these groups "monopolize" foreign policy. The influence of these groups on foreign policy is observed through the foreign policy decisions made by members of such groups, the ability to influence representatives of other institutions with foreign policy decision-making power; 2) despite the institutional, ideological or other differences, members of the mentioned groups adopt consensus-basis decisions. It can be stated that the purpose of the identified informal practices is to secure the stability and continuity of the Lithuanian foreign (and security) policy and to guarantee that 'necessary' foreign and security policy decisions are made.

4. The state collective identity is constructed and revealed through foreign policy practices (decisions). The examination of the debate related to affirmed Lithuanian foreign policy decisions revealed which (and how) identity formulations were constructed and articulated and which were suppressed.

Based on these values, the following notions were defined: 1) traditional, dominant identity narratives that were applied to make foreign policy decisions, 2) counternarratives that showed the constructivist nature of dominant concepts and revealed prevailing concepts that construct, support and articulate provisions of collective identity of foreign policy decision makers.

5. The collective identity of Lithuanian foreign policy decision makers is defined as the following:

- a. The intersubjective recognition of *self* as small, weak, and therefore not independent (defenceless) and inevitably requiring a (strong) ally, an advocate that will guarantee security;
- b. The intersubjective perception of the presence of a menacing *other* ('enemy') from whom an ally or an advocate has to defend.

These identity categories form the concept of people's interests, i.e. to seek for a strong ally, advocate and to try to draw their attention to *themselves*.

- 6. The collective identity of foreign policy decision makers influences their attitude towards Lithuania, the surrounding world and their interests:
 - a. The decision regarding Lithuania's membership in NATO: an identity narrative of a small, weak, and thus dependent (defenceless) Lithuania with a great and dangerous Russia is constructed and articulated and it stresses that Lithuania inevitably needs a strong ally, an advocate (NATO) to guarantee its security.
 - b. The decision to support the USA in the Iraq war: a narrative of a small, weak, and thus dependent (defenceless) Lithuania that must support its key allies, advocates (USA) unconditionally is constructed and articulated.
 - c. Leadership in the region: a narrative is formed, supported and articulated that Lithuania is a small, weak and defenceless but pro-active country that is able to offer something to its ally or advocate (USA).

In the Lithuanian academic discourse, such perception of the Lithuanian foreign policy is compliant with the prevailing image of a 'pro-American' collective identity of Lithuanian foreign policy makers. In fact, the traditional perception is supplemented, allowing a better understanding of what drives and motivates Lithuanian foreign policy makers to be "pro-American" and adopt a corresponding foreign policy.

- 7. Owing to the fact that the disclosed identity structure is displayed in the process relating to shaping and making different decisions in the Lithuanian foreign policy, it can be concluded that it allows to understand and explain not only this, but other policy decisions in the future and it enables to anticipate Lithuanian foreign policy initiatives.

ABOUT THE AUTHOR

Valentinas Beržiūnas finished Vilnius Žvėrynas Gymnasium in 2006.

In 2006–2010, he studied in the History Faculty of Vilnius University. His specialization was new and modern history. Bachelor's thesis: "The Internal Policies of John Major's Government in 1990–1997".

In 2010–2012, he did MA degree in the International relations and diplomacy studies programme in the Institute of International Relations and Political Sciences of Vilnius University. Master's thesis: "The New Lithuanian Foreign Policy: an Analysis of Decision Making and its Origin".

In 2012–2016, Doctoral studies in Political science in the Institute of International Relations and Political Sciences of Vilnius University. Doctoral dissertation: "Lithuanian foreign policy formation and the the factors of identity".

List of Valentinas Beržiūnas publications

1. Beržiūnas Valentinas, „Latvija, Estija ir Baltijos šalių bendradarbiavimas 2004–2014 m.“ // *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014*, Jakniūnaitė Dovilė (sud.), 2015, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 209–227.
2. Beržiūnas V., „Lietuvos užsienio politikos tyrimai iki 2004 m.“, // *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014*, Jakniūnaitė D. (sud.), 2015, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 32–48.
3. Neliupšienė Jovita, Beržiūnas V., „The Impact of Force Structures and the Army on Maintaining the Regime in Belarus“, *Lithuanian Annual Strategic Review 2013–2014*, Vilnius: Lithuanian Military Academy, Volume 12, Issue 1, 189–219.

Daktaro disertacijos santrauka

Problema

Kalbėjimas apie užsienio politiką yra neatsiejamas nuo valstybės ir jos vietos pasaulyje suvokimo¹. O su šiuo kolektyviniu suvokimu yra reikšmingai susijusi valstybės nacionalinių interesų samprata², kuria pagrindžiami jos užsienio politikos pasirinkimai. Atskleidus užsienio politikos įprasminimus, viena vertus, galima nusakyti pačią valstybę, jos idėją, taigi ir suvokti interesus, kita vertus, perprasti, paaiškinti ir numatyti užsienio politikos sprendimus, kurie tos kolektyvinės tapatybės bei nacionalinių interesų sampratų veikiami atsiranda ir yra priimami.

Kaip kalbama apie Lietuvos užsienio politiką? Ir kur slypi šio kalbėjimo problematiškumas? Nesvarbu, ką analizuosime – tai gali būti aukščiausių valstybės pareigūnų kalbos, akademinio pasaulio ar žiniasklaidos atstovų įžvalgos arba komentarai – anksčiau ar vėliau visuomet susidursime su tam tikromis nuolat išsakomomis ir pasikartojančiomis reikšmėmis, įprasminančiomis Lietuvos užsienio politiką. Viena iš tų reikšmių – Rusija yra priešininkė ir skriaudėja. Reikia visomis išgalėmis priešintis Maskvai.

Minėtos reikšmės dominuoja lietuviškame politiniame ir akademiname diskurse – jos nuolat išsakomos, kartojamos, dėl to laikomos ir įvardijamos kaip savaime suprantamos. Tačiau šie įprasminimai nėra savaime aiškūs.

Du ilgus istorinius laikotarpius Lietuva buvo okupuota ir aneksuota šių dienų Rusijos Federacijos istorinių pirmtakių – Rusijos Imperijos (1795–1915 m.) ir Tarybų Sąjungos (1940–1941 m. ir 1944–1990 m.). Tautinė priespauda ir valstybingumo praradimas, gyventojų trėmimai bei brutalus susidorojimas su partizaniniu pasipriešinimu paliko gilų pėdsaką – tai neretai tiesiogiai arba netiesiogiai prisideda formuojant Lietuvos santykius su Rusija. Kita vertus, analogiškų problemų praeityje Lietuva turėjo ir su kitomis Europos valstybėmis, nepaisant to, šie sunkumai nebuvo (ir nėra) naudojami dvišalių santykių aštrinimui. Nuo XIII a. Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK) puolė vokiečių riterių (Kalavijuočių-Livonijos bei Kryžiuočių)

¹ Campbell David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998 (Revised edition). (Įvadinis skyrius, p. 1–13).

² Wendt Alexander, „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics“, *International Organizations* 46 (2), 1992, pp. 391–425, p. 398.

ordinai – nesibaigiančios kovos su jais reikšmingai sulėtino LDK politinį, kultūrinį ir ekonominį vystymąsi. XVII–XVIII a. Abiejų Tautų Respubliką (ATR) nualino kovos su Švedijos Karalyste – vadinamasis švedų tvanas reikšmingai prisidėjo prie to, kad bendroje Lietuvos ir Lenkijos valstybėje kilo badas bei maro epidemija. Dėl šių negandų ATR neteko net trečdalis savo gyventojų, o susilpnėjusi buvo padalyta: 1772, 1793 ir 1795 m. įvykusiuose padalijimuose (be Rusijos) taip pat dalyvavo Austrijos ir Prūsijos imperijos.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuva susidūrė su kaimyninės Lenkijos agresija – pažeidę 1920 m. pasirašytą dvišalę Suvalkų sutartį, kuria remiantis Vilnius ir jo kraštas buvo perleistas Lietuvai, lenkai okupavo istorinę Lietuvos sostinę. Nors 1939 m. Lietuva Vilnių susigrąžino, lenkų Vyriausybės egzilyje pavaldume buvę *Armia Krajowa* sukilėliai dar suspėjo įvykdyti ne vieną nusikalstamą aktą prieš lietuvių tautybės asmenis Vilniaus krašte, iš kurių turbūt geriausiai žinomos yra Dubingių skerdynės, įvykusios 1944 m. birželio 23 d.

1941 m. Lietuvą okupavo nacistinė Vokietija – tūkstančiai lietuvių prievarta išstremti darbams į Trečiojo reicho gamyklas, be to, kaip ir daugelis vokiečių okupuotų teritorijų Rytų Europoje, Lietuva buvo smarkiai materialiai nualinta. Be masinių žydų tautybės asmenų žudynių Lietuvoje, organizuotų bei vykdytų nacių nusikaltėlių ir su jais kolaboravusių vietos veikėjų, 1941 m. birželio 23 d. vokiečių kariai trijose vietose sušaudė daugiau kaip 40 Ablingos kaimo gyventojų, daugiausia lietuvių kilmės. 1944 m. birželio mėnesį, kerštaudami už tarybinių partizanų nužudytus kelis vokiečių kareivius, *Schutzstaffel* (SS) nusikaltėliai išplėšė Pirčiupių kaimą, kol galiausiai gyvus sudegino daugiau nei 100 tame kaime gyvenusių lietuvių. Pagaliau vadovaujantis nacių parengtu planu „Rytai“ (vok. Generalplan Ost) daugiau kaip 85 proc. lietuvių turėjo būti iškeldinti iš Lietuvos, kuri buvo įvardyta vokiečių gyvybine erdve (vok. lebensraum). Nacių įsitikinimu, Lietuvos gyventojai buvo netinkami germanizuoti, dėl to turėjo gyventi Uralo kalnų priekalnėse. Traukdamiesi iš Lietuvos Vokietijos kariuomenės (vok. Wehrmacht) kariai dar spėjo susprogdinti Kauno Aleksote įsikūrusio Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos-chemijos instituto rūmų ansamblį bei sulyginti su žeme didžiąją dalį Šiaulių miesto.

Grįžtant prie Rusijos klausimo, XX a. 9-ojo deš. pab. naujoji Rusijos (Rusijos Tarybų Socialistinės Federacinės Respublikos, RTSFR) vadovybė, kurios priešakyje

buvo prezidentas Borisas Jelcinas, ne tik parėmė Lietuvos nepriklausomybės nuo Tarybų Sąjungos siekį, tačiau ir tapo pirmąja iš didžiųjų pasaulio valstybių de facto ir de jure pripažinusia 1990 m. kovą paskelbtą Lietuvos valstybingumą. 1991 m. liepos 29 d. Lietuva ir RTSFR pasirašė dvišalę sutartį „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“, pagal kurią abi šalys pripažino viena kitos valstybingumą ir užmezgė tarpvalstybinius santykius³. Per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį Lietuvai ir Rusijai pavyko sėkmingai išspręsti didžiąją dalį reikšmingų tarpvalstybinių santykių klausimų – nuo Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos, tranzito į Kaliningrado sritį iki tarpvalstybinių sienų nustatymo.

Kalbant apie Vakarus, kurie įvardijami ištikimais Lietuvos sąjungininkais ir gynėjais, nors Šaltojo karo metais JAV ir kitos Vakarų galios deklaravo paramą Baltijos šalių nepriklausomybės siekiams, po Antrojo pasaulinio karo jos nepadarė nieko, kad TSRS neįtrauktų Lietuvos, Latvijos bei Estijos į savo sudėtį – Jaltaje (1945 m. vasarį) ir Potsdame (1945 m. liepą) vykusių pokario konferencijų metu aukščiausi amerikiečių pareigūnai de facto pripažino Baltijos valstybių, Vakarų Ukrainos ir Baltarusijos aneksiją, mainais į Josifo Stalino pažadą remti JAV kare su Japonija.

Prieštarinai tebėra vertinamas ir tarpukario laikotarpiu JAV paskelbtas de jure Lietuvos pripažinimas. Istorikų Česlovo Laurinavičiaus, Raimundo Lopatos ir Vlodo Sirutavičiaus teigimu, „(...) taip ir lieka neaišku – ar Lietuva pripažįstama kaip atskira nuo Rusijos valstybė, ar tik kaip Rusijos atkūrimo depozitas“. Be to, jų teigimu, „(...) nereikia įrodinėti, kad 1945–1953 m. partizaninis karas Lietuvoje vyko turint vilties sulaukti JAV pagalbos. Žinoma, respektabili Amerika gali aiškinti, kad ji nebuvo įpareigota tą karą paversti pergale – išvaduoti Lietuvą iš sovietų. Bet taip pat akivaizdu, kad JAV, įvairiomis formomis palaikydamos lietuvių partizaninę kovą, iš esmės tuos partizanus paliko vieni vienus. Kitaip tariant, JAV savo elgesiu sąmoningai ar nesąmoningai prisidėjo prie partizaninės kovos Lietuvoje, tiksliau, prie lietuvių tarpusavio žudynių maksimalaus ištesimo“⁴.

³ Lietuvos ir Rusijos dvišalė sutartis „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“, Maskva, 1991 07 29.

⁴ Laurinavičius Česlovas, Lopata Raimundas, Sirutavičius Vladas, „Kritinis požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų?“, *Politologija* 54 (2), 2009, pp. 91–122, p. 102, op cit.

Lietuvos užsienio politikos diskursas yra neatsiejamas nuo mažos, ribotų išteklių ir negalinčios savarankiškai apsiginti valstybės, kuriai yra reikalingas užtarėjas, sąjungininkas, garantuosiantis saugumą, vaizdinio kūrimo ir įtvirtinimo.

Neneigiant materialių veiksnių reikšmės, nemažai charakteringų istorinių pavyzdžių leidžia teigti, kad nei valstybės dydis, nei jos gyventojų skaičius ar kiti materialieji resursai savaime nenulemia jos galimybių užsitikrinti savo saugumą. 1939 m. lapkričio 30 d. Raudonoji armija įsiveržė į Suomiją turėdama triuškinamą karinės jėgos persvarą, bet susidūrė su aršiu suomių pasipriešinimu. Žiemos karas buvo skaudus smūgis suomiams, tačiau TSRS nuostoliai buvo dešimteriopai didesni. 1918–1920 m. paskubomis vien tik iš savanorių suburta Lietuvos kariuomenė apsigynė nuo bermontininkų, lenkų ir bolševikų, o 1991 m. Lietuvos valdžia gynybai pasitelkė nekonvencinės gynybos priemonės – aukščiausi to meto pareigūnai ragino gyventojus burtis prie strateginių objektų ir „(...) paremti savo valdžią“⁵. Ši gynybos taktika pasiteisino. „Neginkluotas pasipriešinimas, – kaip yra pripažinęs tų įvykių epicentre buvęs Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, – buvo viena svarbiausių Lietuvos sėkmių“⁶.

Vyraujančių Lietuvos užsienio politiką įprasminančių reikšmių problematiškumas būtent ir yra tai, kad jos nėra savaime suprantamos. Kuriant ir palaikant šias sampratas tam tikri dalykai yra nutylimi, ignoruojami, o kiti nuolatos išsakomi, kartojami. Tai verčia kelti klausimą: nuo ko priklauso tai, kaip ir kas pakliūva į užsienio politikos diskursą, o per tai ir į valstybės kolektyvinės tapatybės apibrėžimą, o kas iš jo yra išstumama, nuslopinama?

Daroma prielaida, jog tai, kaip ir koks yra konstruojamas, palaikomas ir artikuliuojamas užsienio politikos diskursas, o per tai ir valstybės kolektyvinės tapatybės bei jos nacionalinių interesų samprata, yra neatsiejama nuo to, kaip užsienio politikos praktikų atlikėjai (sprendimų priėmėjai) bendrai suvokia save ir juos supantį pasaulį – nuo jų kolektyvinės tapatybės, kurią atskleidus įmanoma perprasti, paaiškinti ir prognozuoti jų atliekamus užsienio politikos pasirinkimus.

⁵ Lietuvos Respublikos Seimas // Aukščiausiosios Tarybos dokumentai // *Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba per Lietuvos televiziją, TSRS kariškiams užėmus Lietuvos radijo ir televizijos pastatą*, 1991 01 13, (http://www3.lrs.lt/pls/inter/sausio_13?p_r=4096&p_k=1, žiūrėta 2014 11 10), op cit.

⁶ Samoškaitė Eglė, „V.Landsbergis: Rusija norėtų, kad istorija būtų rašoma pagal ją“, *delfi.lt.*, 2010 02 22, (<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vlandsbergis-rusija-noretu-kad-istorija-butu-rasoma-pagal-ja.d?id=29220121>, žiūrėta 2014 10 11), op cit.

Tyrimų apžvalga

Galima kalbėti apie šias Lietuvos užsienio politikos tyrimų kryptis: 1) strateginio pobūdžio analizės; 2) ateorinės užsienio politikos analizės; 3) Europos studijos; 4) kritinės studijos.

Strateginės studijos: šiuose tyrimuose dominuoja sisteminis-materialistinis požiūris į procesus tarptautinėje sistemoje. Laikomasi prielaidos, kad tarptautinius santykius reguliuoja universalūs, permanentiniai dėsniai, tokie kaip galių balansas ar geopolitinė logika⁷. Dėl to nėra poreikio žvelgti į valstybės vidų bei nagrinėti ten vystančių procesų, vienas iš kurių yra užsienio politikos formavimas. Taip pat menkas dėmesys yra skiriamas idėjinės prigimties faktorių analizei – išimtis yra tyrimai, kuriuose keliamas tikslas apibrėžti valstybės geopolitinę tapatybę (geopolitinį kodą)⁸.

Ateorinio pobūdžio užsienio politikos analizės: jų autoriai atkreipė dėmesį į Lietuvos užsienio politikos formavimo ir vykdymo procesą bei jo ypatumus. Vis dėlto atliekant šias analizes nesivadovauta nuosekliomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis. Buvo aprašyti tam tikri pavieniai Lietuvos užsienio politikos formavimo epizodai ir pateikti ekspertiniai jų vertinimai⁹.

Europos studijos: jų atstovai į užsienio politiką paprastai žvelgia per viršnacionalinių institucijų prizmę. Dėmesys kreipiamas Lietuvos (arba kitų Europos valstybių) integracijos į Europos Sąjungą procesui, jo eigai ir ypatumams. Aiškinamasi, kaip Lietuvoje įsitvirtino europinė politika, dėmesys skiriamas tarptautinių organizacijų ir institucijų veikimo principams nagrinėti, viršnacionalinių organizacijų raidai bei

⁷ Lopata R., Statkus Nortautas, „Imperijos, pasaulio tvarka ir mažosios valstybės“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2005*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2006, p. 27–84; Motieka Egidijus, Laurinavičius Č., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai: XX amžius*, Vilnius: LII, 2005; Urbelis Vaidotas, „JAV didžiosios strategijos kaita ir jos pasekmės Lietuvai“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 33–66 ir kt.

⁸ Lopata R., Žalys Vytautas, „Lietuvos geopolitinis kodas“, *Politologija* 6 (1), 1995, p. 13–21; Jonavičius Laurynas, „Geopolitical projections of New Lithuanian Foreign Policy“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 17 (1), 2006, p. 15–40 ir kt.

⁹ Nekrašas Evaldas, „Užsienio politikos mechanizmas ir jo tobulinimo būdai“, *Politologija* 8 (2), 1996, p. 115–122; Januška Albinas, „Lietuvos užsienio politikos mechanizmas: sprendimų priėmimas ir vykdymas“, *Politologija* 8 (2), p. 123–126 ir kt.

perspektyvoms aptarti, politinės ekonomijos ir viešojo administravimo klausimams gvildinti¹⁰. Tapatybinių veiksnių tyrimams dėmesio beveik neskirta.

Kritinės studijos: viena iš tyrimų kryptių yra bandymas užfiksuoti Lietuvos geopolitinę tapatybę. Laikomasi prielaidos, jog valstybių užsienio politiką lemia tiek materialūs (pvz., geografinė valstybės padėtis), tiek ir idėjinės kilmės veiksniai (pvz.: istorija, kultūra). Atskleidus šiuos faktorius galima „užfiksuoti“ valstybės (geopolitinę) tapatybę, o tada, pavertus ją „nepriklausomu kintamuoju“, ieškoti priežasties ir pasekmės ryšių tarp valstybės tapatybės ir jos interesų sampratos bei konkrečių užsienio politikos veiksmų.

Geopolitinės tapatybės koncepcija siejasi su vidurinio kelio (konvencinių) konstruktyvistų teze apie egzistuojantį vienkryptį valstybės tapatybės, jos nacionalinių interesų sampratos ir užsienio politikos ryšį / santykį (valstybės tapatybė > nacionaliniai interesai > užsienio politika)¹¹. Bet kritiniai konstruktyvistai suproblemina šį požiūrį – pagal Gražiną Miniotaitę, „(...) valstybės neturi ikidiskursinio stabilaus identiteto. (...) Valstybė – tai nuolatinis politinis uždavinys. Pagrindinės valstybės identiteto kūrimo praktikos – užsienio ir saugumo politika“¹². Kitaip tariant, neįmanoma „užfiksuoti“ tapatybių, tarsi jos būtų daiktiškos, statiškos. Tapatybės yra dinamiškos. Jos yra nuolat kuriamos, įtvirtinamos, taip pat gali būti perkuriamos. Reikia atskleisti, kaip visa tai vyksta. Tą galima padaryti analizuojant užsienio politikos praktikas. Tarp užsienio politikos ir valstybės kolektyvinės tapatybės egzistuoja konstitutyvus ryšys.

Artimo kritiniams konstruktyvistams požiūrio laikosi dauguma lietuvių konstruktyvistų, nagrinėjusių (nagrinėjančių) Lietuvos užsienio politiką ir savo ruožtu Lietuvos kolektyvinės tapatybės kūrimosi procesą¹³. Viena vertus, šiems tyrėjams pavyko įtikinamai atskleisti Lietuvos tapatybės kūrimosi procesą ir jo mechanizmus,

¹⁰ Vilpišauskas Ramūnas, Maniokas Klaudijus, Žeruolis Darius, *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004; Šatūnienė Živilė, „Lietuvos narystė bendroje žemės ūkio politikoje (BŽŪP): politinės ekonomijos aspektas“, *Politologija* 21 (1), 2001, p. 111–143; Maniokas K., Vitkus Gediminas, *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija*, Vilnius: Europos integracijos studijų centras, 1997 ir kt.

¹¹ Statkus N., Paulauskas Kęstutis, „Lietuvos užsienio politika tarptautinių santykių teorijų ir praktikos kryžkelėje“, *Politologija* 42 (2), p. 12–61.

¹² Miniotaitė Gražina, „Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje: tarp Šiaurės ir Rytų dimensijų“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, pp. 83–98, p. 85, op cit.

¹³ Miniotaitė G., Jakniūnaitė Dovilė, „Lietuvos saugomo politika ir identitetas šiuolaikinių saugumo studijų požiūriu“, *Politologija* 23 (3), 2001, p. 21–43; Paulauskas K., *Kieno saugumas? Kuri tapatybė? Kritinės saugumo studijos ir Lietuvos užsienio politika*, Vilnius: VU leidykla, 2010 ir kt.

kita vertus, trūksta akylesnio dėmesio užsienio politikos sprendimams, jų atsiradimui ir priėmimui. Konkrečiai nekeliamas klausimas, kokią reikšmę tapatybiniai veiksniai gali turėti šiam procesui. Be to, nebandoma suprobleminti vyraujančių užsienio politikos diskursų ir (tapatybinių) naratyvų, konstruojamų, palaikomų bei artikuluojamų politinio-diplomatinio, akademinio ar žiniasklaidos elito atstovų. Dominuojančios sampratos ar požiūriai traktuojami kaip savaime suprantami, neskiriant dėmesio alternatyvoms, kurios yra neatsiejamos nuo identiteto formavimosi¹⁴. Tokiu būdu ne tik neatskleidžiamas vyraujančių tradicinių sampratų konstruojamumas, bet ir nebandoma ieškoti atsakymo į klausimą, nuo ko priklauso, kad vienos sampratos yra kuriamos ir įtvirtinamos, o kitos slopinamos.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Dauguma substanyviųjų tarptautinių santykių konstruktyvistinių teorijų remiasi požiūriu, kad šalies užsienio politika yra neatsiejama nuo jos kolektyvinės tapatybės ir interesų sampratos, kuri yra nuolatos kuriama (arba perkuriama) per socialines praktikas¹⁵. Konstruktyvizmas būtent ir kviečia nagrinėti tas praktikas bei atskleisti, kaip ir kokia yra kuriama bei artikuluojama valstybės kolektyvinė tapatybė ir kaip tai yra susiję su jos interesų samprata, kuria pagrindžiama užsienio politika.

Užsienio politika yra vienos iš svarbiausių praktikų, per kurias yra kuriama ir atsiskleidžia valstybės tapatybė¹⁶. Drauge užsienio politika yra sprendimų visuma¹⁷ – diskusijų dėl užsienio politikos sprendimų metu atsiskleidžia svarbiausios tapatybinės formulotės, per kurias formuojasi valstybės tapatybės diskursas. Tačiau nė vienas iš tapatybinių diskursų negali būti laikomas savaime suprantamu, tarsi jis būtų kokių nors objektyvių faktorių analizės padarinys. Tapatybė yra „(...) apibrėžimas, kuris kažką apima, bet kažko ir ne, t. y., kai kurie dalykai lieka išstumti, ignoruojami, nepastebimi.

¹⁴ Neumann Iver B., *Uses of the Other: „The East“ in European Identity Formation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999, p. 27, op cit.

¹⁵ Wendt A., *Tarptautinės politikos socialinė teorija*, Vilnius: Eugrimas, 2005; Weldes Jutta, „Constructing National Interests“, *European Journal of International Relations* 2, 1996, p. 275–318; Katzenstein Peter J., *Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1996; Hopf Ted, *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies. Moscow, 1955 and 1999*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002 ir kt.

¹⁶ Tezę apie tarp valstybės tapatybės ir užsienio politikos esantį ryšį pagrindė Campbell D., 1998; taip pat Hansen Lene, *Security as practice: discourse analysis and the Bosnian war*, Routledge: London & New York, 2006 ir kt.

¹⁷ Hudson Valerie, *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theories*, Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2007, p. 3–33 (Įvadinė dalis).

Ir šis stabilizuotas momentas niekada netenkins visų¹⁸. Reikia parodyti, kas buvo įtraukta į (valstybės) tapatybės apibrėžimą, o kas iš jo išstumta. Alternatyvių diskursų atskleidimas leidžia parodyti tapatybės konstruojamumą ir atskleisti šį tapatumą kuriančių, palaikančių bei artikuliuojančių užsienio politikos praktikų atlikėjų kolektyvinės tapatybės nuostatas.

Taigi šio tyrimo tikslas yra atskleisti ryšį tarp lietuvių užsienio politikos praktikų priėmėjų (sprendimų priėmėjų) kolektyvinės tapatybės, jų konstruojamos Lietuvos tapatybės ir nacionalinių interesų sampratos bei konkrečių užsienio politikos pasirinkimų (sprendimų).

Darbe keliami šie uždaviniai:

1. Remiantis konstruktyvizmo paradigma tarptautinių santykių teorijoje suformuluoti teorines prielaidas užsienio politikos sprendimų ir diskursų analizei.
2. Išskirti ir išanalizuoti du užsienio politikos analizės elementus – valstybės kolektyvinę tapatybę ir užsienio politikos sprendimus. Paaikškinti, kaip šių elementų sąveika leidžia atskleisti ryšį tarp tapatybinių veiksnių ir užsienio politikos sprendimų atsiradimo bei priėmimo.
3. Atskleisti Lietuvos kolektyvinės tapatybės konstravimo procesą ir užsienio politikos sprendimų priėmėjų kolektyvinius tapatybinius suvokimus. Tam išnagrinėti:
 - a. Užsienio politikos sprendimų priėmimo procesą;
 - b. Vykusias diskusijas dėl užsienio politikos (užsienio politikos sprendimų);
 - c. Vyravusius ir alternatyvius tapatybinius diskursus (naratyvus).
4. Remiantis atlikta empirine analize parodyti, koku būdu užsienio politikos sprendimų priėmėjų kolektyvinė tapatybė veikia sprendimų priėmimą.

Metodologija

Konstruktyvizmas visų pirma yra bet kokio socialinės tikrovės pažinimo metateorinis pagrindas. Remdamasis bendriausiomis metateorinėmis konstruktyvizmo nuostatomis kiekvienas tyrėjas savarankiškai nusako svarbiausias teorines sąvokas ir

¹⁸ Jakniūnaitė D., *Kaimynystės samprata tarptautinių santykių konstruktyvistinėje perspektyvoje: Rusijos atvejis*, (daktaro disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 54, op cit.

susiformuluoja analizės principus¹⁹. Pirmoji šio tyrimo metodologinės strategijos užduotis yra išanalizuoti du, vienas su kitu susijusius analizės elementus – valstybės tapatybę ir užsienio politikos praktikas (sprendimus) – parodant, kaip šių elementų sąveika leidžia atskleisti konkrečių užsienio politikos sprendimų atsiradimo ir priėmimo aplinkybes.

Remiantis suformuluotomis teorinėmis prielaidomis atliekama trijų atvejų (sprendimų) analizė, kurios metu aiškinamasi: 1) kas ir kaip priėmė užsienio politikos sprendimus; 2) kokios ir kaip vyko diskusijos dėl tų sprendimų – kokie argumentai ir kontrargumentai buvo išsakyti bei, savo ruožtu, kaip ir kokie jų pagrindu buvo konstruojami ir artikuliuojami (tapatybiniai) naratyvai; 3) kaip buvo įtvirtintas vyraujantis (tapatybinis) naratyvas, kurio veikiamas buvo priimtas užsienio politikos sprendimas; 4) ką tai leidžia teigti apie užsienio politikos sprendimų priėmėjų kolektyvinę tapatybę.

Sprendimų priėmimo teisė paprastai priklauso valstybės pareigūnams, nors svarstant arba priimant tam tikrus sprendimus taip pat gali dalyvauti akademinio pasaulio ar žiniasklaidos atstovai. Reikia nustatyti, kaip vyko užsienio politikos sprendimų priėmimas bei kas yra šio proceso dalyviai – šių socialinių veikėjų konstruotas ir artikuliuotas užsienio politikos ir savo ruožtu Lietuvos kolektyvinės tapatybės diskursas paskui turės būti nagrinėjamas.

Tapatybės yra suprantamos per praktiką, o išreiškiamos per kalbą²⁰. Dėl to tapatybių analizė paprastai yra diskursyvių praktikų analizė. Vienos iš pagrindinių praktikų, per kurias yra kuriama, palaikoma ir artikuliuojama valstybės tapatybė, yra užsienio politikos praktikos – kiekvienas užsienio politikos sprendimas yra kaip nors pateisinamas, pagrindžiamas sau ir kitiems. Diskusijų dėl užsienio politikos (sprendimų) metu ir pasireiškia pagrindinės tapatybinės formuluotės, per kurias formuojasi valstybės tapatybės diskursas: 1) kas ir kokia yra valstybė, kokios jos galimybės, padėtis tarptautinėje sistemoje; 2) kas ir kokie yra valstybės kiti – kitos valstybės ar kiti tarptautinės sistemos subjektai. Diskursyvių praktikų tyrimu užsiima diskurso analizė – hermeneutine filosofijos tradicija grįstas interpretatyvus socialinio pasaulio bei jo

¹⁹ Jakniūnaitė D., Nekrašas E., „Kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistškai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė“, *Politologija* 59 (3), 2010, pp. 29–58, p. 33, 40.

²⁰ Jakniūnaitė D., 2007, p. 9, op cit.

pažinimo konstravimo analizės instrumentas. Diskurso analizės metodu aiškinamasi, kaip diskursyviais kalbos aktais yra kuriamos, įtvirtinamos ir kaip kinta intersubjektyvios reikšmės, tradicijos²¹.

Analizuojant diskusijas dėl Lietuvos užsienio politikos sprendimų atskleidžiami du pasakojimai apie užsienio politiką ir savo ruožtu dvi Lietuvos kolektyvinės tapatybės versijos: 1) tradicinis ir vyraujantis (tapatybinis) naratyvas, kurio veikiamas buvo priimtas sprendimas; 2) alternatyvus, įtvirtinant dominuojančią sampratą nuslopintas naratyvas. Remiantis juo formuluojamas kontrnaratyvas, atskleidžiant, kaip vyko alternatyvaus diskurso nuslopinimas. Daroma prielaida, kad per čia atsiskleidžia tapatybės konstruojamumas ir ją konstruojančių, palaikančių bei artikuliuojančių žmonių (užsienio politikos sprendimų priėmėjų) kolektyvinė tapatybė.

Metodo pasirinkimą lemia prielaida, jog socialinė realybė ir jos pažinimas tėra intersubjektyvūs socialiniai konstruktai – savotiškos reikšmių sistemos, kurias nuolat konstruoja, perkonstruoja, o tada reflektuoja socialiniai veikėjai. Svarbiausias konstruktyvizmo uždavinys yra aiškintis, kaip nuolat beiškeičiančioje socialinėje aplinkoje yra formuojamos bei keičiasi esamos intersubjektyvios reikšmės, tradicijos²².

Renkantis atvejus atsižvelgiama į du dalykus: 1) atvejų skaičių; 2) atvejų skirtingumą.

Vieno atvejo (sprendimo) tyrimas neleistų apčiuopti tam tikrų reguliarumų, dėsningumų. Konkrečiai užsienio politikos ir savo ruožtu valstybės kolektyvinės tapatybės diskurse pasikartojančių tam tikrų (intersubjektyvių) reikšmių, kurios vyravo nepaisant laikotarpio, kai tie sprendimai buvo svarstyti ir priimti, kokios asmenybės dalyvavo juos priimant ar kokios užsienio politikos problemos buvo sprendžiamos. Neatskleidus šių reguliarumų, nebūtų įmanoma pagrįsti prielaidos, kad egzistuoja tam tikra stabili užsienio politikos sprendimų priėmėjams būdinga kolektyvinė tapatybė, kurios veikiami šie socialiniai veikėjai atlieka užsienio politikos pasirinkimus. Vadinasi, ir atskleidus šios tapatybės konstravimą bei šio proceso mechanizmus, taptų įmanoma ne tik suvokti ir paaiškinti jau esamus, bet ir prognozuoti dar atsirasiančius apsisprendimus. Be to, kuo įvairesni užsienio politikos sprendimai atsiranda ir yra

²¹ Campbell D., 1998; Hansen L., 2006; Hopf T., 2002, p. 20–23 ir kt.

²² Berger Peter L., Luckmann Thomas, *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*, Vilnius: Pradai, 1999.

priimami, veikiant tam tikrai kolektyvinei užsienio politikos sprendimų priėmėjų tapatybei, tuo tvirčiau galima kalbėti apie tai, kad ir visuma atsiradusių bei dar atsirasiančių užsienio politikos nutarimų bus paveikti tos pačios kolektyvinės tapatybės, nepaisant to, kokios užsienio politikos problemos tais sprendimais bus sprendžiamos.

Atsižvelgus į šiuos aspektus, darbe analizuojami tie Lietuvos užsienio politikos sprendimai, kurie: 1) atsirado ir buvo priimti skirtingu laikotarpiu; 2) juos svarstant ir priimant dalyvavo skirtingos asmenybės; 3) jie skiriasi spręstos problemos požiūriu.

Sprendimas dėl Lietuvos narystės Šiaurės Atlanto aljanse atsirado ir buvo patvirtintas 1993–1994 m., o sprendimai dėl Lietuvos JAV karui Irake bei dėl naujosios užsienio politikos (lyderystės regione) koncepcijos formulavimo bei vykdymo – 2002–2004 m. Nors dalis Lietuvos užsienio politikos formuotojų per šį laikotarpį išlaikė dominuojančias pozicijas valdžioje, sprendimų priėmėjų branduolys iš esmės pasikeitė. Pagaliau nors apsisprendimas dėl paramos karui Irake atsirado bei buvo priimtas labai panašiu laiku kaip ir dėl naujosios užsienio politikos koncepcijos, ši visų pirma buvo akademikų sugalvota iniciatyva. Įtraukus lyderystės regione atvejį į tyrimą atsiranda galimybė įvertinti ir daliai Lietuvos akademinio pasaulio narių būdingas tapatybines nuostatas. Tai nėra antraeilis dalykas – kaip bus parodyta, 2002–2004 m. tam tikri akademinio pasaulio atstovai buvo tiesiogiai įsitraukę į užsienio politikos sprendimų priėmimo procesą.

Duomenys renkami nagrinėjant pirminio bei antrinio pobūdžio šaltinius: parlamento (Seimo) posėdžių stenogramas, dokumentus ir kitus teisės aktus, publikuotas / nepublikuotas autorefleksijas, gautas atlikus pusiau struktūruotus interviu su įvykiuose dalyvavusiais ar juos stebėjusiais valstybės pareigūnais arba akademinio pasaulio atstovais. Taip pat analizuoti pagrindinių šalies dienraščių, naujienų portalų pranešimai, publikacijos moksliniuose periodiniuose leidiniuose, istoriografija.

Darbo naujumas ir reikšmė

Lietuvos užsienio politikos tyrimų lauke nėra tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami užsienio politikos sprendimai ir siekiama atskleisti jų atsiradimui bei priėmimui reikšmę turinčius veiksnius. Šiuo darbu siekiama užpildyti šią spragą, o drauge atskleisti, kad

reikšmingą vaidmenį priimant užsienio politikos sprendimus atlieka tapatybiniai veiksniai.

Be to, šiuo tyrimu siekiama paskatinti tarptautinių santykių ir užsienio politikos analizės disciplinų suartėjimą, parodant, kad konstruktyvizmo perspektyva ne tik yra tinkama analizuoti užsienio politikos sprendimų priėmimą ir šio proceso mechanizmus, bet ir gali padėti išplėsti tradicinės užsienio politikos analizės disciplinos ribas. Konkrečiai konstruktyvizmas leidžia aiškintis, kaip tam tikri užsienio politikos sprendimai apskritai atsirado, o tada buvo priimti, o ne tik aiškintis, kas ir kaip juos priėmė.

Pagaliau darbe pateikiama gilesnė ir empiriškai pagrįsta vyraujančių Lietuvos užsienio politikos tyrimų kritika. Ne tik kvestionuojamas vyraujančių materialistinių požiūrių pagrįstumas, aiškinant tam tikrus Lietuvos užsienio politikos aspektus, bet ir suprobleminami konstruktyvistinių užsienio politikos tyrimų rezultatai.

Išvados

Darbe, keliant tikslą atskleisti ryšį tarp kolektyvinės lietuvių užsienio politikos sprendimų priėmėjų tapatybės, jų kuriamos ir artikuliuojamos Lietuvos kolektyvinės tapatybės ir interesų sampratos bei konkrečių užsienio politikos sprendimų, vadovaujantis Tarptautinių santykių konstruktyvistinės paradigmos bendriausiomis nuostatomis, buvo suformuluoti ir pristatyti užsienio politikos sprendimų atsiradimo ir priėmimo tyrimo principai, remiantis kuriais atlikta trijų Lietuvos užsienio politikos sprendimų analizė. Galima išskirti pagrindinius tyrimo rezultatus:

1. Užsienio politika yra sprendimų, kurie atsiranda ir yra priimami veikiant tam tikroms intersubjektyvioms reikšmėms, visuma. Tarptautinių santykių disciplinos metateorinė prieiga konstruktyvizmas leidžia aiškintis, kokios ir kaip yra konstruojamos, palaikomos (arba keičiasi) tos intersubjektyvios reikšmės ir taip suprasti, paaiškinti bei numatyti užsienio politikos sprendimų atsiradimą bei priėmimą.
2. Darbe siekta parodyti, kokių intersubjektyvių reikšmių veikiami atsiranda ir yra priimami Lietuvos užsienio politikos sprendimai. Laikantis bendriausių tarptautinių santykių disciplinos konstruktyvistinės paradigmos nuostatų,

teigiančių apie tai, kad valstybės užsienio politika yra veikiamą jos kolektyvinės tapatybės ir interesų sampratos, kuri yra kuriama ir artikuliuojama per užsienio politikos praktikas (sprendimus), buvo išskirti ir išanalizuoti du, vienas su kitu susiję elementai: a) valstybės tapatybė; b) užsienio politikos praktikos (sprendimai).

Nusakyta, kaip šių elementų derinimas leidžia atskleisti užsienio politikos sprendimų priėmimo ir valstybės kolektyvinės tapatybės bei jos nacionalinių interesų sampratos konstravimo procesus ir mechanizmus.

3. Užsienio politikos sprendimų analizė parodo, kas ir kaip generavo pagrindines idėjas ir vėliau jų pagrindu priėmė užsienio politikos sprendimus. Šių socialinių veikėjų kuriamame užsienio politikos diskurse atsiskleidžia svarbiausios tapatybinės formuluotės, per kurias formuojasi valstybės tapatybės ir jos interesų diskursas.

Išanalizavus Lietuvos užsienio politikos sprendimų priėmimo procesą, galima daryti išvadas apie šiam procesui būdingas formalus ir neformalus pobūdžio praktikas. Šių praktikų identifikavimas leidžia nustatyti pagrindinius užsienio politikos praktikų atlikėjus / užsienio politikos sprendimų priėmėjus:

- a) Formalios praktikos: remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, svarbiausius užsienio politikos klausimus sprendžia prezidentas, kuris kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką. Vis dėlto nors pagrindiniame šalies įstatyme yra pabrėžiamas lemiamas prezidento institucijos vaidmuo užsienio politikoje, pagrindinis galios centras yra Užsienio reikalų ministerija (URM). Taip yra dėl to, kad: a) ministerija disponuoja didesniais žmogiškaisiais, analitiniais ir kitais resursais, lyginant su prezidentūra; b) URM pareigūnai tradiciškai deleguojami dirbti į prezidentų komandas. Kitų valstybės institucijų įsitraukimas į užsienio politikos formavimą priklauso nuo sprendžiamo klausimo. Užsienio politikos sprendimų priėmime taip pat gali dalyvauti Seimas (paprastai dauguma su užsienio ir saugumo politika susijusių klausimų yra svarstomi Seimo Užsienio reikalų bei Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetuose), Krašto apsaugos ministerija, kariuomenės vadovybė, Valstybės saugumo departamentas ir kt. Taip pat sprendimų

priėmimo procese gali dalyvauti mokslinių centrų ir žiniasklaidos atstovai, atlikdami ekspertinę arba viešinamąją funkcijas.

- b) Neformalios praktikos: didžioji dalis Lietuvos užsienio politikos sprendimų atsiranda ir yra priimami tvirto konsensuso pagrindu. Sutartinumas dėl užsienio politikos egzistuoja tarp skirtingų valstybės institucijų, politinių partijų atstovų, nepaisant jų partinės priklausomybės ar ideologinių nuostatų, akademinio pasaulio ir dominuojančios žiniasklaidos atstovų. Viešojoje erdvėje Lietuvoje faktiškai nevyksta jokios diskusijos, kurių metu būtų kvestionuojamos užsienio (ir saugumo) politikos nuostatos.

Užsienio politikos formavimui Lietuvoje didelę įtaką daro neformalaus pobūdžio bendraminčių grupės (charakteringas pavyzdys – vadinamoji valstybininkų grupė). Tokias grupes sudaro aukštus postus valstybės aparate užimantys pareigūnai, įtakingi analitikai ir hegemoninės žiniasklaidos atstovai. Šių neformalaus pobūdžio grupių veikimas pasižymi šiais aspektais: a) grupių narių matomumas viešojoje erdvėje ir turima įtaka valstybės aparate leidžia monopolizuoti užsienio politikos formavimą – jie arba patys yra pagrindiniai užsienio politikos sprendimų priėmėjai, arba geba daryti didelį poveikį kitų institucijų atstovams, kuriems taip pat priklauso užsienio politikos sprendimų priėmimo teisė; b) nepaisant instituciniu, ideologiniu ar kt. požiūriais mišrios tokių grupių sudėties, jų nariai sprendimus visuomet priima konsensualiai. Neformalių praktikų paskirtis yra užtikrint Lietuvos užsienio politikos tęstinumą ir nuoseklumą.

4. Valstybės kolektyvinė tapatybė yra kuriama ir artikuliuojama diskusijų dėl užsienio politikos (sprendimų) metu. Pagrindinės tapatybinės formuluotės atsiskleidžia sprendimų argumentuose bei kontrargumentuose. Diskusijų dėl Lietuvos užsienio politikos sprendimų metu tam tikros tapatybinės formuluotės buvo nuolat išsakomos, kartojamos, o kitos slopinamos. Šių reikšmių pagrindu galima apibrėžti / sukonstruoti dvi skirtingas (tapatybines) interpretacijas: a) tradicinį vyraujančią naratyvą, kurio veikiamas buvo priimtas

analizuojamas užsienio politikos sprendimas; b) alternatyvų, kuris buvo nuslopintas.

- a) Diskusijų dėl Lietuvos narystės Šiaurės Atlanto aljanse metu išryškėjo du konkuruojantys užsienio politikos diskursai ir savo ruožtu Lietuvos kolektyvinės tapatybės ir interesų sampratos: vyravęs narystės Aljanse neišvengiamumo diskursas ir neutraliteto / buvimo tarp Rytų ir Vakarų naratyvas, kuris buvo nutildytas.
- b) Irako karo atveju galima kalbėti apie vyravusį karo šalininkų ir nuslopintą karo priešininkų naratyvus.
- c) Pagaliau naujosios užsienio politikos atveju vyravo lyderystės regione, o nuslopintas buvo auksinės provincijos diskursas.

Dominuojančių ir slopinamų diskursų atskleidimas parodo konvencinių sampratų intersubjektyvų pobūdį (konstruojamumą), taip pat leidžia atskleisti žmonių, kuriančių ir artikuluojančių tradicines sampratas, kolektyvinę tapatybę, kurios veikiami jie ne tik formuoja (vyraujanti) valstybės, jos tapatybės ir interesų diskursą, bet ir atlieka konkrečius užsienio politikos pasirinkimus.

5. Lietuvos užsienio politikos formuotojų kolektyvinę tapatybę apibrėžia šios intersubjektyvios reikšmės / suvokimai:
 - a) intersubjektyvus savęs pripažinimas mažais, silpnais ir dėl to nesavarankiškais / negalinčiais savarankiškai apsiginti;
 - b) grėsmingojo kito (priešo) buvimo greta intersubjektyvus suvokimas.Šių intersubjektyvių reikšmių veikiamą formuojasi užsienio politikos sprendimų priėmėjų tikslų samprata: ieškoti (stipraus) užtarėjo ir nuolatos stengtis atkreipti jo dėmesį į save.
6. Kolektyvinė užsienio politikos sprendimų priėmėjų tapatybė veikia jų požiūrį į Lietuvą, ją supantį pasaulį ir nacionalinius interesus:
 - a) Sprendimas dėl Lietuvos narystės NATO: kuriamas ir artikuluojamas mažos, silpnos ir negalinčios savarankiškai apsiginti Lietuvos, šalia kurios yra didelė ir pavojinga Rusija, naratyvas. Akcentuojama, kad Lietuvai neišvengiamai reikalingas stiprus sąjungininkas, užtarėjas (NATO), garantuosiantis saugumą.

- b) Sprendimas dėl paramos JAV dėl Irako karo: kuriamas ir artikuliuojamas mažos, silpnos, negalinčios savarankiškai apsiginti Lietuvos, privalančios besąlygiškai palaikyti užtarėją (JAV), naratyvas.
 - c) Lyderystės regione: formuluojamas, palaikomas ir artikuliuojamas pasakojimas apie mažą, silpną ir nesavarankišką, bet iniciatyvią, t. y. galinčią ką nors pasiūlyti užtarėjui (JAV) Lietuvą.
7. Šis Lietuvos užsienio politikos aiškinimas neprieštaruja vyraujančiai lietuviškame akademiniam diskurse proamerikietiškos Lietuvos užsienio politikos formuotojų kolektyvinės tapatybės sampratai. Veikia jis išplečia tradicinį aiškinimą, leisdamas geriau suvokti, kas verčia ar motyvuoja Lietuvos užsienio politikos formuotojus būti proamerikietiškus.
8. Identifikuota tapatybinė struktūra atsiskleidžia skirtingų Lietuvos užsienio politikos sprendimų priėmimo procese. Dėl to ji ne tik leidžia paaiškinti šiame darbe nagrinėjamus ar kitus, jau priimtus sprendimus, bet ir numatyti ateityje atsirasiančias Lietuvos užsienio politikos iniciatyvas.

APIE AUTORIŲ

2006 m. baigta Vilniaus Žvėryno gimnazija.

2006–2010 m. istorijos studijos Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. Specializacija – naujų ir naujausių laikų istorija. Bakaluro darbo tema: „Džono Meidžoro Vyriausybės vidaus politika 1990–1997 m.“.

2010–2012 m. Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistratūros studijos Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. Magistro darbo tema: „Naujoji Lietuvos užsienio politika: sprendimų priėmimo ir kilmės analizė“.

2012–2016 m. Politikos mokslų doktorantūros studijos Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. Daktaro disertacijos tema: „Lietuvos užsienio politikos formavimo tapatybiniai veiksniai“.

Valentino Beržiūno publikacijų sąrašas

1. Beržiūnas Valentinas, „Latvija, Estija ir Baltijos šalių bendradarbiavimas 2004–2014 m.“ // *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014*, Jakniūnaitė Dovilė (sud.), 2015, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 209–227.
2. Beržiūnas V., „Lietuvos užsienio politikos tyrimai iki 2004 m.“, // *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014*, Jakniūnaitė D. (sud.), 2015, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 32–48.
3. Neliupšienė Jovita, Beržiūnas V., „Jėgos struktūrų ir kariuomenės įtaka režimo išsilaikymui Baltarusijoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2013–2014*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 179–209.